

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.2.27>

ГРИЗА О.В.

ВПЛИВ ТАЄМНИЦІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ТА ОДНОЧАСНОГО ДОПИТУ ДЕКІЛЬКОХ ОСІБ**THE INFLUENCE OF THE SECRECY OF THE PRE-TRIAL INVESTIGATION ON THE EFFICIENCY OF CRIMINAL PROCEEDINGS DURING INTERROGATION AND SIMULTANEOUS INTERROGATION OF SEVERAL PERSONS**

У науковій статті розглядається питання розуміння таємниці досудового розслідування та її впливу на ефективність кримінального провадження в цілому. Спочатку автором встановлено, що ефективність кримінальної процесуальної діяльності, пов'язаної з розслідування злочинів, залежить від багатьох чинників. Визначено, що особи, які її здійснюють, щоденно у своїй роботі стикаються з проблемами різного характеру, які так чи інакше впливають на подальший процес здійснення кримінального провадження. Наголошено, що розголошення таємниці досудового розслідування може призвести до негативних наслідків як для кримінального провадження, так і для його учасників, а також на процес документування та розкриття злочину. Аргументовано, що цей вплив проявляється у різних формах: фізичному або психічному впливі на потерпілих, свідків та інших осіб, приховуванні й знищенні слідів злочину, ухиленні від органів досудового розслідування. Звернено увагу, що той чи інший вид слідчих (розшукових) дій характеризується особливим процесуальним завданням, спеціальним порядком виконання, характерним колом учасників, відповідною формою закріплення, тому і тактичні прийоми дотримання таємниці досудового розслідування повинні застосовуватись окремо до кожної слідчої (розшукової) дії. Доведено за результатами проведеного анкетування слідчих Головного управління Національної поліції України в Дніпропетровській області, що результативність проведення слідчих (розшукових) дій прямо залежить від ступеня розголошення таємниці досудового розслідування. Здійснено аналіз такого впливу на прикладі допиту та одночасного допиту декількох осіб у кримінальному провадженні. Встановлено, що наслідки розголошення таємниці досудового розслідування призводять до ускладнень, пов'язаних з притягненням осіб до кримінальної відповідальності та додаткові процесуальні витрати часу. Насамкінець підсумовано, що врахування особливостей тактичних прийомів збереження таємниці під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій є скоріше не правом слідчого, прокурора, а їх обов'язком.

Ключові слова: досудове розслідування, таємниця, ефективність кримінального провадження, допит, слідча дія, одночасний допит декількох осіб.

The scientific article examines the issue of understanding the secrecy of the pre-trial investigation and its influence on the effectiveness of criminal proceedings as a whole. First, the author established that the effectiveness of criminal procedural activities related to the investigation of crimes depends on many factors. It was determined that the persons who carry out it, in their daily work, face problems of various nature, which in one way or another affect the further process of carrying out criminal proceedings. It was emphasized that the disclosure of the secret of the pre-trial investigation may lead to negative consequences both for the criminal proceedings and for its participants, as well as for the process of documenting and solving the crime. It is argued that this influence manifests itself in various forms: physical or mental influence on victims, witnesses

and other persons, concealment and destruction of crime traces, evasion of pre-trial investigation bodies. Attention has been drawn to the fact that one or another type of investigative (search) action is characterized by a special procedural task, a special order of execution, a characteristic circle of participants, an appropriate form of confirmation, therefore tactical methods of maintaining the secrecy of pre-trial investigation should be applied separately to each investigative (search) action. Based on the results of the questionnaire conducted by the investigators of the Main Directorate of the National Police of Ukraine in the Dnipropetrovsk region, it was proved that the effectiveness of investigative (search) actions directly depends on the degree of disclosure of the secret of the pre-trial investigation. An analysis of such influence was carried out on the example of interrogation and simultaneous interrogation of several persons in criminal proceedings. It has been established that the consequences of disclosing the secret of the pre-trial investigation lead to complications related to bringing persons to criminal responsibility and additional procedural costs of time. In the end, it was concluded that taking into account the peculiarities of tactical methods of secrecy during individual investigative (search) actions is rather not the right of the investigator, the prosecutor, but their duty.

Key words: *pre-trial investigation, secrecy, effectiveness of criminal proceedings, interrogation, investigative action, simultaneous interrogation of several persons.*

Постановка проблеми. Ефективність кримінальної процесуальної діяльності, пов'язаної з розслідування злочинів, залежить від багатьох чинників. Особи, які її здійснюють, щоденно у своїй роботі стикаються з проблемами різного характеру, які так чи інакше впливають на подальший процес здійснення кримінального провадження.

Стан опрацювання. Наукові та практичні аспекти таємниці досудового розслідування у своїх працях розглядали Ю.П. Аленін, Р.В. Бараннік, А.М. Благодарний, І.В. Бондар, С.Л. Емельянов, В.А. Глуховець, Г.Г. Камалов, Л.М. Лобойко, Є.Д. Лук'янчиков, А.І. Марущак, С.І. Мінченко, М.А. Погорецький, А.А. Рожнова, С.М. Стахівський, В.І. Сліпченко, О.Ю. Татаров, В.М. Тертишник, Л.Д. Удалова, В.І. Фаринник, М.С. Цуцкірідзе, С.С. Чернявський, О.Г. Шило, Д.О. Шумейко, М.Є. Шумило, О.О. Юхно, Р.Я. Яблоков, О.Г. Яновська та ін.

Метою статті є визначення характеру впливу таємниці досудового розслідування на ефективність кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. Ефективність кримінальної процесуальної діяльності, пов'язаної з розслідування злочинів, залежить від багатьох чинників. Особи, які її здійснюють, щоденно у своїй роботі стикаються з проблемами різного характеру:

- правового – наявністю прогалин та юридичних колізій у нормативно-правових актах, що потребують доопрацювання з урахуванням реформи кримінальної юстиції, появи нових правоохоронних та контролюючих органів у сфері забезпечення правопорядку і законності;
- організаційного – налагодження, наприклад, процесуальної взаємодії між підрозділами в системі Національної поліції, контролюючих органів з підконтрольними, з судами різних ланок;
- технічного – не забезпеченість належними матеріально-технічними засобами та умовами роботи, відсутністю системи стимулів тощо;
- професійного – наявність ризиків, що зумовлена особливостями соціальних груп, з якими доводиться працювати (грабіжними, убивці, крадії) та ін.

Зазначені проблеми зумовлюють вплив на всебічність, повноту й неупередженість досудового розслідування. Однією з проблем професійного характеру є розголошення відомостей, що становлять таємницю досудового розслідування.

Аналіз слідчої практики показує, що розголошення таємниці досудового розслідування може призвести до негативних наслідків як для кримінального провадження, так і для його учасників, а також на процес документування та розкриття злочину. Цей вплив проявляється у різних формах: фізичному або психічному впливі на потерпілих, свідків та інших осіб, приховуванні й знищенні слідів злочину, ухиленні від органів досудового розслідування.

Відразу ж зазначимо, що наслідки розголошення таємниці досудового розслідування призводять до ускладнень, пов'язаних з притягненням осіб до кримінальної відповідальності та додаткові процесуальні витрати часу.

З метою визначення шляхів вирішення проблем, пов'язаних із дотриманням таємниці досудового розслідування під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій, пропонуємо піддати останні більш детальному науковому аналізу.

Для різноманітних слідчих (розшукових) дій є різною сукупність тактичних прийомів збереження таємниці досудового розслідування. У той же час, деякі з них можуть застосовуватися під час проведення більшості слідчих (розшукових) дій. До таких тактичних прийомів можна віднести: а) використання раптовості; б) конспірації; в) проведення слідчої дії у певний час, у певному місці, за участю певного кола осіб; г) одночасне проведення слідчої (розшукової) дії у декількох місцях; д) приховання поінформованості та ін. [1].

Незважаючи на те, що питання тактичних прийомів відноситься до предмету науки «Криміналістика», нехтування ними у кримінальній процесуальній діяльності може негативно вплинути на результативність досудового розслідування та кримінального провадження в цілому. Тому, врахування особливостей тактичних прийомів збереження таємниці під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій є скоріше не правом слідчого, прокурора, а їх обов'язком.

Варто звернути увагу, що той чи інший вид слідчих (розшукових) дій характеризується особливим процесуальним завданням, спеціальним порядком виконання, характерним колом учасників, відповідною формою закріплення, тому і тактичні прийоми дотримання таємниці досудового розслідування повинні застосовуватись окремо до кожної слідчої (розшукової) дії.

Автор наукового дослідження пропонує проаналізувати декілька слідчих (розшукових) дій, результативність проведення яких прямо залежить від ступеня розголошення таємниці досудового розслідування. Формування кола цих слідчих (розшукових) дій відбувалось, враховуючи результати проведеного анкетування слідчих з точки зору залежності ефективного їх проведення від можливого розголошення інформації про час та дату проведення. Це обшук (25%), огляд (22%), допит та одночасний допит декількох осіб (18%), пред'явлення для впізнання (15%), освідування (11%), слідчий експеримент (5%), призначення експертиз (4%).

Забезпечення таємниці досудового розслідування при проведенні допиту.

Процесуальний порядок допиту регламентується ст.ст. 224-227 КПК України. До його початку учасника кримінального провадження необхідно попередити про обов'язок нерозголошення відомостей досудового розслідування, а також про настання кримінальної відповідальності у випадку невиконання цього обов'язку. Як приклад, публікація 2008 року в газеті Українська Правда, коли стався допит її журналіста Сергія Лещенка. «Цим інтерв'ю ти не порушувеш таємницю слідства? Я не можу її порушити з простої причини – я не знаю, що таке таємниця слідства. Слідчий мені не розповідав, що «ось зараз ви почнете впізнавати таємницю слідства». Він не говорив, де таємниця слідства починається, а де закінчується. Хоча я дуже просив слідчого викласти мені, в чому саме полягає таємниця, щоб я це не розголошував» [2].

У цьому випадку на Сергія Лещенка покладено обов'язок зберігати відомості, які обговорювали (незалежно від того чи були йому вони відомі або ж він про них дізнався вперше) під час проведення допиту, що прямо передбачено диспозицією ст. 387 КК України. Аналізуючи вказане висловлювання, вважаємо, що С. Лещенко вчинив суспільне небезпечне діяння, яке може містити ознаки кримінального правопорушення, а висловлювання щодо необізнаності про таємницю слідства є лише намаганням виправдати себе.

У зв'язку з цим, слідчий повинен бути готовий до можливих провокацій з боку інших учасників кримінального провадження і вміло використовувати надані йому повноваження під час здійснення кримінальної процесуальної діяльності.

На жаль, прикро констатувати, але у роботі слідчого випадки відбирання письмово зобов'язання від потерпілих, свідків про нерозголошення таємниці досудового розслідування носять поодинокий характер. Однак, вони, здебільшого, стосуються проведення допитів за матеріалами НСРД.

Ми наполягаємо на тому, що попередження свідка, потерпілого під час допиту про обов'язок не розголошувати відомості досудового розслідування повинно мати не формальний характер, а з детальним інформуванням про наслідки порушення такого зобов'язання.

Для забезпечення таємниці досудового розслідування під час допиту, особливо підозрюваного, необхідно, щоб сам слідчий з'ясував для себе, які відомості становлять таємницю, оскільки «суперечність цілей та інтересів учасників допиту надає допиту підозрюваного конфліктного характеру, при якому виникає психологічна боротьба за інформацію» [3, с. 8].

До формулювання, постановки кожного питання необхідно підходити з підготовкою, з метою вжиття всіх заходів, направлених на нерозголошення інформації, оскільки у кожному питанні є багато інформації, яка розкриває різні аспекти кримінального правопорушення, і може свідчити про ступінь обізнаності того ж слідчого щодо обставин вчиненого діяння.

«Вміло вибрана тактика допиту, – зазначає В.О. Коновалова, – забезпечує достовірність показів, успішність розслідування злочинів» [4, с. 13].

З метою припинення дезінформації з боку осіб, які протидіють слідству, та одержання правдивих свідчень, слідчий використовує систему прийомів правомірного психічного впливу [5, с. 151-158]. Для забезпечення збереження таємниці досудового розслідування під час допиту, слідчому не слід видавати інформацію, що є у його розпорядженні при постановці деталізуючих запитань.

Особливо слід звернути увагу на збереження джерел інформації оперативного характеру або яка була отримана в результаті НСРД, якщо слідчий оперує ними під час допиту. У цьому випадку обов'язок зберегти такі відомості покладається виключно на слідчого.

У ст. 224 КПК України зазначено: кожний свідок допитується окремо, без присутності інших свідків. Для цього необхідно спланувати майбутні допити таким чином, щоб уникнути можливих зустрічей між свідками, потерпілими під кабінетом слідчого. Це пов'язане з тим, що «свідки, викликані слідчим, очікуючи запрошення на допит, можуть обмінюватися думками, розповісти один одному відомі їм обставини; одні свідки впливають на інших із метою зміни показів на користь осіб, зацікавлених результатом розслідування» [6, с. 64-65; 19]. Для цього, слідчому необхідно дотримуватись одного з обов'язкових правил, щоб при допиті не було сторонніх осіб. Але, у багатьох випадках, цього не вдається досягти в силу того, що слідчі не завжди мають окремі кабінети. Проблема забезпечення таємниці досудового розслідування під час допиту виникає і у випадках, коли допит проводиться не в службовому кабінеті слідчого, а у іншому місці (наприклад в лікарні). У цьому випадку витік інформації, яку слідчий бажає зберегти у таємниці, неминучий.

Забезпечення таємниці досудового розслідування під час проведення одночасного допиту декількох осіб.

Одночасний допит є слідчою (розшуковою) дією, яка займає одне з ключових місць серед засобів усунення протидії розслідування у формі давання неправдивих показань і розбіжностей у показаннях раніше допитаних осіб. Процесуальний порядок проведення одночасного допиту регламентується ч. 9 ст. 224 КПК України, відповідно до якої слідчий, прокурор має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях. У наукових джерелах інколи одночасний допит називають ще «перехресним допитом. Так, у Науково-практичному коментарі КПК України, «перехресний допит слідує за самим допитом та полягає в запитуванні свідка протилежною стороною, при цьому зберігається право ставити запитання й тією стороною, що його викликала (одночасний допит)» [7, с. 258]. Одночасний допит не можна ототожнювати з перехресним допитом. Аргументами на користь цього твердження є: 1) перехресний допит - це один з видів судового допиту [8, с. 322-328; 9, с. 228]. 2) перехресний допит – це допит, при якому допитувана особа є одна, а учасників судового розгляду декілька, і при цьому вони «можуть почергово задавати одній і тій самій особі питання щодо будь-яких епізодів (фрагментів) його показань з метою їх уточнення [10, с. 188], а одночасний допит – це ставлення запитань по черзі в присутності один одного двом чи більше раніше допитаним особам про одні й ті ж самі обставини кримінального правопорушення з числа свідків, потерпілих, підозрюваних, який може бути проведений, в тому числі, і під час досудового розслідування.

Слід зазначити, що як і будь-яка інша слідча (розшукова) дія, одночасний допит потребує проведення організаційно-підготовчих заходів.

Однак, як зазначає Д.О. Шумейко, при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою у слідчого чи прокурора в переважній більшості випадків відсутній час для належної підготовки до допиту свідків на початковому етапі розслідування. Особливо така ситуація проявляється за умови проведення контролю за вчиненням злочину у формі проведення спеціального слідчого експерименту, за результатами реалізації якого вигодоодержувача затримано та проводяться невідкладні слідчі (розшукові) дії. За таких умов, слідчому необхідно здійснити одночасно комплекс слідчих (розшукових) дій з метою належного процесуального закріплення слідів кримінального правопорушення, без відкладень допитати свідків, які були присутні при затриманні, інших осіб, в зв'язку з чим детально підготуватись до проведення кожного допиту відповідно до викладених рекомендацій об'єктивно відсутні можливості. Водночас, при допиті свідків не слід переоцінювати фактор раптовості, оскільки в багатьох випадках допитувані особи є фаховими юристами, з глибокими знаннями тактики проведення слідчих дій та методики розслідування (працівники слідчих підрозділів, прокуратури, суду тощо), в зв'язку з чим є достатньо підготовленими [11, с. 91].

Проведення ж одночасного допиту повинно носити невідкладний характер і, в той же час, повинно бути обґрунтовано процесуальною необхідністю. «Будь-яке зволікання з проведенням одночасного допиту може призвести до зниження можливості отримання позитивних її результатів. Будь-які невинуваті зволікання з її проведенням тягнуть отримання неправдивих показань або взагалі відмову від їх надання» [12, с. 548-555]. Однак, за чинним КПК України дуже важко реалізувати тактичний прийом «раптовості» і «таємності», який використовується під час проведення допиту. Відповідно до ст. 135 КПК України особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше, ніж за три дні до того часу, коли вона зобов'язана прибути за викликом. За цей проміжок часу особа, яку викликає слідчий або прокурор, через певні мотиви (чи то з особистих причин, матеріальних, у зв'язку з службовою залежністю тощо) має можливість спланувати свою поведінку під час допиту, підготуватися до нього, обговорити деталі з іншою викликаною особою. Навіть розголошення інформації про сам факт виклику до слідчого або прокурора може звести нанівець ефективність проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

За положеннями ч. 9 ст. 224 КПК України, слідчий або прокурор під час такого одночасного допиту може оголошувати попередні покази допитуваних осіб. Таке оголошення показань дозволяється лише після надання ними показань, але, щоправда, не зазначено, хто має право проявити ініціативу і чи зобов'язаний слідчий цю ініціативу підтримати. Звичайно, що таке бажання буде завжди у підозрюваного з метою підготовки до своєї лінії захисту, поведінки у суді. Під час одночасного допиту крім самих допитуваних осіб з числа свідків, потерпілих, підозрюваних, відповідно до ч. 9 ст. 224 КПК України, можуть бути присутні їх захисники, представники. Звичайно, що за таких умов дуже важко забезпечити дотримання таємниці досудового розслідування, навіть відібравши від них відповідне зобов'язання. Крім цього, розкривши іншій допитуваній особі зміст попередніх показань, а особливо на підставі яких підтверджується винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, такого учасника даної слідчої (розшукової) дії слідчий або прокурор наражає на небезпеку, адже підозрюваний може вчиняти на нього вплив, і не лише моральний, а й фізичний. Адже, під час одночасного допиту необхідно з'ясувати причини розбіжностей в показаннях, то повністю виключивши таке право слідчого призведе до того, що у проведенні такої слідчої (розшукової) дії не буде досягнуто мети, і вона не матиме будь-якого доказового значення. Тому, з метою забезпечення таємниці досудового розслідування, ми пропонуємо ч. 9 ст. 224 КПК викласти у такій редакції: «Оголошення показань, наданих учасниками допиту на попередніх допитах, дозволяється лише після надання ними показань під час проведення слідчої (розшукової) дії у межах і обсязі, визначеними слідчим, прокурором».

Висновки. Отже, нами доведено, що той чи інший вид слідчих (розшукових) дій характеризується особливим процесуальним завданням, спеціальним порядком виконання, характерним колом учасників, відповідною формою закріплення, у зв'язку з чим і тактичні прийоми дотримання таємниці досудового розслідування повинні визначатись і застосовуватись до кожної слідчої (розшукової) дії окремо.

Крім цього, визначено характер впливу дотримання таємниці досудового розслідування на ефективність проведення слідчих (розшукових) дій. За результатами проведеного анкетування слідчих ГУНП в Дніпропетровській області сформовано перелік слідчих (розшукових) дій, результативність проведення яких прямо залежить від ступеня розголошення таємниці досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. Лісогор В. Г. Криміналістичне забезпечення збереження таємниці досудового слідства : дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Нац. акад. внутр. справ України. К., 2003. 213 с.
2. Лещенко Сергій. [Електронний ресурс]. URL: <https://hromadskeradio.org/programs/pravova-abetka/tayemnytsya-slidstva-shcho-vid-nas-pryhovuyut>.
3. Ямпольский А.Е. Научные основы тактики допроса подозреваемого : Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.717. БГУ. Минск, 1971. 20 с.
4. Коновалова В.Е. Тактика допроса свидетелей и обвиняемых. Х. : Изд-во Харьков. гос. ун-та им. А.М. Горького, 1956. 39 с.
5. Весельський В.К. Концептуальні основи тактики слідчих дій (слідчий огляд, допит, призначення і проведення судових експертиз). *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. № 2. С. 151-158. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2012_2_20.

6. Коновалова В.Е., Сербулов А.М. Тактика допроса при расследовании преступлений. К. : РИО МВД УССР, 1978. 112 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.Л. Бурдоль та ін.: за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Х. : Право, 2012. Т.1. 768 с.
8. Бабуніч В.М. Суть та значення перехресного допиту. Процесуальні особливості проведення перехресного допиту при розгляді кримінальної справи в суді. *Вісник Львівського університету. Серія «Юридична»*. 2011. Вип.53. С. 322-328.
9. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова ред- кол.) та ін. URL : <http://cyclor.com.ua/content/view/1277/58/1/14/#26849>.
10. Когутич І.І. Особливості та види судового допиту. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 1(5). С. 185-189.
11. Шумейко Д.О. Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2015. 258 с.
12. Чаплинська Ю. А. Одночасний допит двох раніше допитаних осіб (організаційний аспект). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 548-555. URL: <http://nbuv.gov.ua>.